

UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS

ELS PLANTEJAMENTS DEL SISTEMA
EDUCATIU ALS INICIS DE L'ESPANYA
LIBERAL. (1833 - 1857).

REPRODUCCIÓ DEL DOCUMENT ORIGINAL
DE LA BIBLIOTECA DE LA UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS
D'ACORD AMB EL DECRET DE 19 DE MARÇ DE 1970

TOM - I

BARTOMEU MULET TROBAT
PALMA, JULIOL - 1989

ya la lengua y no entendemos palabras que excitan tanto mas nuestra curiosidad, cuanto más vagas son las evasivas respuestas que se nos dan; porque sorprendemos a veces en los labios de nuestros mismos padres risitas cuya alusión se nos recata; porque estos vanos esfuerzos fomentan e inflaman más y más nuestras cavilaciones, hasta que un amigo corrompido, un criado desenvuelto o un confesor sin cordura levantan súbitamente el velo en la ocasión más crítica de nuestro desarrollo físico e intel.lectual". (902)

Concepció educativa que és d'acord amb la mentalitat educativa del seu temps, que tenia com important intentar una educació per a les persones des de la moral, intel.lectual i física.

Per tant aquí Bonaventura Carles Aribau no escrivia propiament com escritor de la "Renaixença" catalana, sinò més bé com autor amb una ampla erudició, integrat dins els autors castellans.

Ara hauriem de continuar aquest intent de comprendre els plantejaments que hi havia als escrits d'autors catalans més radicals en aquesta tasca literària, com per exemple Pere Felip Monlau, que va escriure algunes obres que ens interessin, com "opúsculos de bella literatura" i "Novísimo cajón de sastre (1831-1835)", però en definitiva el situam com a introductor del socialisme ùtopic, i en el seu apartat corresponent parlarem ja dels seus plantejaments educatius. (903)

Probablement en aquest apartat l'haurèm de considerar com no acabat, perquè també ens manca estudiar alguns autors que per una rao a l'altra estan lligats al costumisme, amb uns plantejaments morals i probablement educatius, com per exemple

Joan Cortada, Ignaci Pusalgas, o el mateix Lopez Soler, que passa per esser l'escriptor que va publicar el primer manifest del romanticisme i un considerat escriptor de novel·la històrica i un dels fundadors de el Vapor a 1833, però precisament va morir molt jove (1836) i no es va incorporar a la Renaixença.

De totes maneres, crec que la meva pretensió no anava més enllà del que he presentat fins ara, ja que he procurat elaborar una reflexió sobre el més significatiu, que per a la informació que tenia, crec que abarca un ventall bastant ample d'espectes educatius que es trasmet pel tipus de literatura.

Literatura que moltes vegades no és considerada com a tal, però, és que moltes vegades queda desvirtuada, per fer més incidència als plantejaments moralitzadors que a la trama literària, ni tant ni tant poc, però he considerat que era interessant coneixer el que m'havia proposat, el que hi havia d'educatiu en els escriptors estudiats, amb una certa preocupació per moralitzar a la societat i als individus d'aquesta, amb un caire exemplificador, i desencisament de la realitat que es vivia, però sense arribar, en la majoria de vegades, a fer romanticisme, sinò d'una manera aproximada, com Larra o fins i tot Ayguals de Izco.

Pocs pensaven amb una transformació de les relacions socials a través de l'educació del poble, excepció feta d'Ayguals,

un burgès defensor dels drets dels més desfavorits en una societat generadora de desigualtats, al mateix temps que parlava des del poder de llibertat i educació, però també de privilegis i d'individualisme.

En molts de casos la moral expressada als escrits literaris, en la majoria de casos, no deixava d'esser tradicional, malgrat hi hagui uns intents de plantejar l'educació, metodològicament parlant, de manera novedosa, de dur a terme una política de generalització de la instrucció popular, amb un interressos, sovint, utilitaristes quan surten d'escriptors moderats.

Ara bé, el romanticisme del que parlam, es mou entre la tradició i la innovació, i per tant hi haurà autors que feran incidència a un o a l'altre punt, segons les seves conveniències i interressos a defensar, sense arribar a esser un romanticisme pur.

2.2. Els plantejaments a nivell de teoria de l'Educació.

Aquest apartat no vol ésser un simple conglomerat d'autors, sinó presentar quines eren les idees pedagògiques que envoltaven el pensament liberal d'un o altre signe, radical o eclèctic, a més d'un autor com a Jaume Balmes, no sospitós de liberal, però que ens ha servit per veure com en aquell temps es podia criticar el que es pretenia des de la intel·ligència del poder polític del sistema educatiu.

Naturalment també ens ha servit per conèixer quins eren alguns dels pensadors més significatius d'aquell temps i que directa o indirectament poguessin incidir en la construcció del sistema educatiu que es volia implantar, especialment en el que fa a la instrucció elemental i la formació de mestres. S'ha de reconèixer que la figura estel·lar fou, sense cap mena de dubte, Pablo Montesino.

Per altra banda cal assenyalar que també hi va haver uns inicis de moviment obrer que, malgrat no incidissin directament en el sistema educatiu, possibilitaren uns plantejaments educatius molt pròxims al pensament del socialisme utòpic, que representen una vessant del món romàntic decimonònic amb una relevància important en el conjunt d'Europa i fruit de la contestació als excessos de l'industrialisme.

2.2.1.- Alguns dels pedagogs, teòrics de l'Educació i polítics més significatius d'aquesta època, i la seva incidència a les reformes liberals: Pablo Montesino, Alberto Lista, Ramón de la Sagra, i Altres.

En aquesta primera etapa de la tesi és quan es produeix el retorn dels exiliats d'Anglaterra i França: Pablo Montesino (Anglaterra) i Felip Monlau (França) per exemple. (904). Gil de Zárate que va rebre la seva formació a París, Ramón de la Sagra viatger per Amèrica del Nord i Europa, Julio Kuhn i Melchor Sanchez de la Toca, Juan Manuel Ballesteros, comissionats pel Govern per estudiar diversos aspectes de l'ensenyança i de l'educació a Europa, o Alberto Lista, com a personatge que va viure l'evolució de les reformes educatives liberals des de la seva primera època, ja que formava part de la Junta d'Instrucció Pública de 1809. (905).

Entre tots aquests personatges resalta la figura de Pablo Montesino (29 de juny de 1781-15 de desembre de 1849), ja que representa, segons Bernat Sureda:

"... Una de las figuras claves de la historia educativa española del siglo XIX. Aún así su pensamiento y su obra son escasamente conocidos. El gran atractivo que el movimiento Krauso-institucionista de la segunda mitad del s. XIX ha tenido sobre los historiadores ha oscurecido en cierta manera la importancia de una serie de fenómenos que se producen en la primera mitad del siglo y que son en buena parte las bases de la pedagogía y la práctica educativa contemporánea en nuestro país. Entre estos fenómenos cabe destacar la labor desarrollada por Pablo Montesino". (906).

L'obra de Pablo Montesino ha estat estudiada fonamentalment per: Joaquin Sama: Montesino y sus doctrinas pedagógicas (907); Bernat Sureda: Pablo Montesino: liberalismo y la educación española. (908); Julio Ruiz Berrio: "Pablo Montesino". Textos pedagógicos hispanoamericanos. (909); i Antonio Gil Muñiz: "Montesino a la luz de la moderna pedagogía de párvulos". (910).

De la biografia de Pablo Montesino podem indicar que va néixer a Fuente del Carnero (Zamora) a 1781 i va morir a Madrid a 1849. Era llicenciat en medicina per la Universitat de Salamanca, a 1807 va ingressar com a metge de l'exèrcit a Extremadura i l'any 1822 hi és elegit Diputat a Corts.

Però el que ens interessa més directament és que, amb la caiguda del Govern liberal a 1823, fou obligat a exiliar-se, i segons Bernat Sureda:

"... Se traslada a Londres y más tarde a la isla de Gersey. Permanece en Inglaterra hasta 1834 fecha en que regresa a España. A partir de este momento su influencia sobre la política educativa va en aumento. Ocupó varios cargos; miembro de la Comisión de Instrucción Primaria, creada en 1834 por el ministro Moscoso de Altamira, miembro igualmente de la Dirección General de Estudios y entusiasta promotor, director y profesor en la Escuela Central de Maestros, así como director del Boletín Oficial de Instrucción Pública. Sus actividades no se limitaron a esferas oficiales, fue también el inspirador de la "Sociedad encargada de propagar y mejorar la educación del Pueblo" que tanta influencia tuvo en la creación de escuelas de párvulos." (911).

Pablo Montesino va esser un dels més actius a l'hora d'importar plantejaments educatius de l'extranger, a més de poder incidir en els plantejaments oficials, malgrat moltes de les idees pedagògiques avui en dia no s'haquin assolit.

Si seguim aquesta descripció, cal considerar com a més importants de la labor pedagògica de Pablo Montesino dues activitats, segons ens indica Julio Ruiz Berrio, la creació d'escoles de pàrvuls i l'erecció de la Normal Central de Madrid com a seminari central de formació dels mestres.(912)

Pablo Montesino fou el primer director de l'esmentada Escola Normal Central, creada a 1839, a la que va pronunciar el seu discurs inaugural, en el que recordava la labor de Pestalozzi i Fellenberg referent a la formació dels mestres. (913)

Del seu coneixement del sistema escolar a Alemanya i França i de la seva influència de la pedagogia anglesa i del seu coneixement de Rousseau, construeix el seu pensament pedagògic, en la defensa d'un ideal d'home format a través d'una educació integral: física, moral i intel·lectual, que possibiliti el desenvolupament de l'individu com a persona de manera conjunta. (914)

Des del punt de vista metodològic-didàctic, Pablo Montesino defensava un respecte a l'evolució de l'alumne, i no combrega amb la pura memorització ni amb el verbalisme exclussiu. Per exemple com diu Ruiz Berrio:

"...la didáctica de la Geografía, que debe empezar con el estudio del aula y del pueblo, o la de las Ciencias naturales, en donde la contemplación de objetos y las excursiones se convierten en el eje fundamental de su metodología" (915)

Era una aportació, la de Pablo Montesino, a la nova

pedagogia liberal-burguesa, per dinamitzar la construcció d'una nova societat amb la col.laboració d'un home format de manera global i evolutiva, com una forma de socialització dinàmica i positiva.

Per això pensa amb l'educació dels pàrvuls (de dos a sis anys) i es preocupa per l'educació dels sentits i del judici, així com desenvolupar l'ensenyança secundària i universitària, per aconseguir que les classes il.lustrades i dominants poguessin aconseguir una participació a la vida social amb garanties suficients per desenvolupar el nou model liberal que ja s'anava implantant a l'Europa més desenvolupada.

L'educació dels pàrvuls és una de les característiques definitòries del pensament pedagògic de Pablo Montesino, dins la dimensió social de l'educació des de l'herència que significaven els plantejaments il.lustrats, però dominant la dimensió educativa per damunt la instructiva.

La formació de l'home ha d'esser duita a terme des de la infància, ja que es pretén aconseguir un model d'home el més complet possible. Una de les institucions que es va crear per difondre la preocupació dels liberals per resoldre i aprofundir a la reflexió de l'educació dels pàrvuls, a més de potenciar la creació d'escoles de pàrvuls, fou la "Sociedad encargada de mejorar y propagar la educacion del pueblo". (916)

També s'ha de dir que la "Sociedad encargada de mejorar i propagar la educacion del pueblo" no era patrimoni de Pablo Montesino, en ella hi havia membres molt actius com Ramón de la Sagra, reformador social com el va definir Nuñez de Arenas a 1924 a la seva Memòria per aspirar al grau de Doctor, (917) i impulsor de les escoles de pàrvuls de Madrid.

Però si recobram el fil de la present descripció, cal aprofundir a la biografia de Pablo Montesino per comprendre el seu paper en la construcció del sistema educatiu als inicis del liberalisme. La fonamentació del pensament va quedar expressat al 9 d'agost de 1840 que va presentar un informe a l'esmentada sociedad para propagar y mejorar la educacion del pueblo, quan diu:

"Es verdad que no me faltaba del todo conocimiento práctico de lo que eran escuelas de esta clase. Las he visto y examinado en país extraño con particular cuidado é interés, y cuando allá las frecuentaba y conversaba con los maestros y con los alumnos, todo lo bueno que admiraba en unos y otros, y todo lo que consideraba útil en ellas, se referia de improviso y sin deliberacion, á España, á mi patria; á mis hijos que quedaba en ella; á los de mis amigos y de los españoles todos; á la prosperidad, en fin, de este desgraciado país; y á los medios de su adelantamiento, que yo consideraba y considero de pendiente sobre todos los progresos de la educacion pública". (918)

Segons J. Sama el nou sentit de l'educació popular va que dar expressat a les obres de Pablo Montesino. En el pròleg del llibre inèdit Las noches de un emigrado (919) que parlava de les lectures que volia aconsellar els seus fills deia:

"Era espécial cuidado mio el que éstas fuesen á propósito para el triple objeto que me proponia: á saber, aumentar insensiblemente su pequeño caudal de conocimientos, inspirarles amor a ellos y procurarles el poder de adquirirlos por si mismos en lo sucesivo: sobre todo me importaba que adquirieran ideas, no palabras ó frases". (920)

Per a Montesino l'educació, en termes globals, volia significar:

"... la aplicacion de los medios con que nos proponemos facilitar el desarrollo natural de las facultades físicas, morales é intelectuales; ó con que procuramos criar hombres de bien y hombres inteligentes". (921)

No s'havia de limitar a ensenyar a llegir, escriure i comptar, amb algunes preguntes de doctrina cristiana,(922) i malgrat considera a l'educació intel.lectual com a importantíssima, però no ho és tot, ja que és evident que l'educació ha d'abarcara l'existència: física, moral i intel.lectual. (923)

Era una visió, la de Pablo Mosntesino, bastant completa del que havia d'esser l'educació pels individus, ja que considerava que el procès que havia de possibilitar el mestre no era el merament instructiu sinó educatiu, el mestre havia d'esser un educador, no un ensenyant, i explica que l'educació ha de consistir en:

"...aplicar los medios convenientes para conservar la salud del niño y desarrollar y robustecer el cuerpo; para formar el caracter moral, evitando la degeneracion de los sentimientos naturales y de las afecciones producidas por el desarrollo de la voluntad, y para fomentar y extender la inteligencia, ejercitarla útil y oportunamente hasta la edad en que, desenvueltas y fortificadas las respectivas facultades físicas, morales é intelectuales, y hallándose el individuo en pleno uso de su razon, pueda cuidar por sí del regular empleo y ejercicio de estas facultades" (924)

Desenvolupa el concepte d'educació íntegral, a on s'han d'intentar desenvolupar i consolidar les facultats físiques, morals i intel.lectuals.

Poden resumir el significat d'educació íntegral a Pablo

Montesino segons les paraules de Joaquim Sama, quan ens indica:

... vienen a confirmar la genealogía probable que tiene el plan reformista de Montesino, uno de cuyos principales méritos y nota característica más saliente consistió, no ya en que no hace abstracta ni verbalista la instrucción intelectual, ni en que no la aísla del desarrollo de las fuerzas físicas y morales, sino en que muestra tan radical contra los vicios de la enseñanza hasta tiempo, que, si pudiera pensarse que daba preferencia al cultivo de alguna de las energías humanas, correspondería, no á la inteligencia, sino á las corporales y morales; si ya no es, como creemos en vista de los textos apuntados arriba, que en el fondo de su sistema se concede igual importancia á todas y por igual se estima la influencia que cada uno ejerce en las relaciones múltiples y complejas que sostiene con las demás. Equivale esto á afirmar que, en nuestro sentir, débese a Montesino haber introducido en nuestra pedagogía pública el concepto de la educación integral, como ahora se llama. Y todavía es más de notar en este respecto, que entre tanta piedra miliaria como coloca en el camino de nuestra historia pedagógica y entre tanto motivo como la hace acreedor á nuestro agradecimiento y respeto, hallamos el de haber intentado establecer la distinción perfecta que debe existir entre **la enseñanza y la educación**". (925)

És, aquesta, una síntesi bastant lograda per significar el pensament pedagògic de Pablo Montesino, al manco expressa la voluntat de Pablo Montesino d'englobar la personalitat dels individus bastant completa i evolutiva.

Però també és veritat que a l'aportació de Pablo Montesino hi ha aspectes que no queden contemplats, com per exemple l'educació dels sentiments, com ens indica el mateix Joaquim Sama, que fan que el seus plantejaments no puguin ésser considerats com absolutament globals. (926)

Es evident, però, que el pensament pedagògic de Pablo Montesino gaudia d'una reputació bastant assenyalada i la

seva incidència en el món de les reformes liberals va esser important.

Es clar , però, que per a Pablo Montesino l'Educació integral té un significat profund, ja que el desenvolupament de la personalitat ha d'esser conseguida de manera completa segons la complementació de la trilogia de factors físics, intel.lectuals i morals, sense olvidar-se de cap d'ells. Per a Pablo Montesino l'Educació:

"... comprende tres grandes divisiones relativas al diferente aspecto bajo el cual podemos observar y observamos frecuentemente la existencia humana; su estado físico, su estado moral y su estado intelectual. Cada uno de estos estados viene a ser una parte de la educacion, y una parte nada más. No disputaremos sobre cual de ellas sea la principal o merezca mayor atencion; en nuestro concepto ninguna debe preferirse en perjuicio de las demás" (927)

Encara que no s'hi veu un tot, més que en relació a les parts, no s'acaba de descobrir als seus plantejaments una interrelació profunda.

Així i tot, la seva conceptualització de l'Educació és un intent de superar el concepte d'educació vigent a la seva època:

"La palabra educacion significa comunmente, ó en su acepcion ordinaria, diferentes cosas para varias clases y profesiones que comprende la sociedad. Sabido es lo que se entiende por educacion en los altos círculos; buenas maneras, atencion y buen modo para todos, urbanidad en fin, estimacion propia, consideracion especial á la clase, etc. Para la generalidad de las personas mas ó menos acomodadas la educacion consiste en haber asistido á la escuela, haber aprendido despues algo de latin. Para el comerciante la educacion se extiende á saber escribir, echar cuentas y llevar asientos, etc., sin que esto sea decir que estas clases dejen de atender al porte y modales del individuo en la forma a-

costumbrada. Para la inmensa mayoría del pueblo, esto es, para las gentes pobres, la educación no suele significar nada; y cuando mas, significa para algunos ir a la escuela; pues lo que principalmente les importa es que el hijo ó hijos les ayuden á vivir lo mas posible y de cualquier modo. Sin embargo, todas las clases y todos los individuos, generalmente hablando, procuran criar sus hijos, sacarlos adelante, como sedice; alimentarlos, etc, para que vivan ... En el dia no quiere decir precisamente alimentar, nutrir criar; ni tomaremos jamás la palabra educación en un sentido limitado, sino en el mas filosófico, mas lato y mas interesante á todos. Los ciudadanos que nos tomamos, los medios que aplicamos y modo de aplicarlos, para criar hombres sanos, hombres de bien, y hombres de entendimiento; todo esto significa para nosotros la educación". (928)

Pablo Montesino insisteix en clarificar el significat del concepte educació, i entén que si bé comunment s'identifica amb la instrucció que es donava a les escoles. Per a ell, era molt important clarificar que a les escoles el que s'havia de dur a terme era una educació el més completa possible per aconseguir que les classes populars fossin les més beneficiades. En tot això es considera que el mestre ha d'esser una figura important, ja que el procés educatiu necessita esser conduït per un mestre preparat, ja que aquest és, o fa l'escola.

Situa al mestre a un lloc clau a l'educació dels individus, però també es clar, per a Pablo Montesino, que malgrat a tots els temps hi hagi hagut persones que han complert aquesta funció difícil i delicada, i que des dels ambients socials conscients de la seva labor sorgeixen elogis dirigits a aquesta professió, no es tenien els resultats desitjats o esperats. Considera que és un ofici molt mal compensat. (929)

Aquí podem fer una referència a la que és considerada la primera obra dedicada, a l'Estat espanyol, a la formació dels mestres de pàrvuls: Manual del maestro de párvulos, que va servir com a orientació teòrica de la segona escola de pàrvuls que va fundar la "Sociedad para propagar y mejorar la educacion del pueblo". (930) Comença, aquesta obra, amb una "Exposicion hecha en la sesion del 9 de agosto de 1840 á la Sociedad encargada de propagar y mejorar ..." a on es refereix a l'encàrrec de redactar les instruccions per establir les escoles de pàrvuls, i entre altres aspectes es refereix al paper que han de jugar els mestres:

"Pensaba entonces, como tambien pienso ahora, que los maestros destinados á estas escuelas deben verlas antes, y adquirir alguna práctica en ellas, á fin de que puedan presentarlas desde luego al público bajo un punto de vista favorable y digno del objeto á que ordenan. Porque de lo contrario, es esponerse á desacreditarlas en su origen, como ha sucedido en algunas partes con notable perjuicio de la causa de la educacion, por aberlas encomendado a personas que desconocian el carácter de estas instituciones, y carecian de capacidad y otras circunstancias esenciales para el buen desempeño de los deberes del maestro". (931)

La importància d'aquestes paraules, no tan sols prové, o genera, de les orientacions que es puguin oferir pel bon funcionament de les escoles de pàrvuls, sinó també pels principis educatius que proposa. I així ens ho explica:

"En fin, se ha intentado componer un Manual más ó menos útil á cuantos estan encargados de la educacion, desde la madre ó nodriza que cuida de un solo niño, hasta el que dirige un establecimiento numeroso de instruccion primaria elemental". (932)

Ell mateix presenta l'estructuració del llibre en tres parts fonamentals, que poden quedar resumides de la següent

manera: 1.- raó i **origen** de les noves escoles, del seu caràcter i objecte, especialment indicant els avantatges que comporten aquests establiments, en concret per a les classes populars, la manera d'establir-les, d'elegir els mestres, dels seus deures i les seves qualitats, ... 2.- en aquesta descriu el local i el material necessaris, matèries i tipus d'ensenyança; ... i finalment els principis generals de l'educació física, de l'educació moral i de l'educació intel·lectual ... (933)

Ara el que ens interessa d'aquesta obra és la referència que Pablo Montesino ens fa a la selecció i formació dels mestres, així com dels seus drets i deures, que considera peces fonamentals en el sistema educatiu. En el cas de les escoles de pàrvuls, considera que l'elecció de mestres ha de tenir les següents característiques:

"La razon y la esperiencia han demostrado para que para dirigir una escuela numerosa de párvulos: y darles la conveniente educacion, es preferible un maestro a una maestra por la mayor fuerza de carácter natural del hombre, y que los niños conocen y sienten como por instinto, y á que se someten más fácilmente. Cuando la escuela pas de 40 párvulos, es en nuestro concepto indispensable un maestro. Cuando no llega á este número bastará una maestra, aunque los adelantamientos en algunas materias no serán por lo comun grandes, ni los niños de cuatro a seis años estarán tan bien disciplinados como si la escuela fuese gobernada por un maestro. Mas es preciso tener entendido que la maestra es necesaria siempre, sea grande ó corto el número de párvulos. Esto quiere decir que son necesarios maestro i maestra". (934)

Segueixen aquestes reflexions sobre les conveniències diferenciadores, i descriu les qualitats que assigna al mestre

i la mestressa. Encomana al mestre l'autoritat i la direcció, i a la mestressa les qüestions més sensibles i educatives.

Montesino es trobava amb la dificultat que els individus que servien per cumplir les funcions que ell considerava les adequades, que tenien disposició natural i notable instrucció, no solen tenir vocació. Deia que: "en la actualidad solo se puede aspirar á que no sean enteramente ineptos y sobre todo perjudiciales." (935)

Pensava que era fàcil detectar quan una persona era suficientment apta per la seva capacitat i moralitat. Exposava la seva forma d'identificar aquestes capacitats de la següent manera:

"Pocos dejan de notar si el maestro se hace amar de los niños; si los maneja con facilidad y cariño; si les habla en razon o les dice necedades; si les enseña ó no cosas útiles, etc. No es tan fácil probar su aptitud por el medio ordinario de exámenes ú oposiciones. Es de recelar, por lo que hemos indicado antes, que por ahora no se presentan aspirantes con mayor instruccion que la simplemente elemental de las escuelas comunes." (936)

Considera com a fonamental, l'experiència i la pràctica a l'escola, i assessorat per un mestre intel·ligent i baix de la supervisió d'un inspector. Eren punts de partida per consolidar una idea de professionalització del mestre.

De les qualitats que Pablo Montesino diu que ha de tenir un mestre podem assenyalar les que reflecteixen les següents paraules:

"No necesitan en realidad estos maestros una instruccion grande y extraordinaria; más es preciso que sean hombres de buena razon, de fácil comprension, discernimiento y discurso para imponerse con facilidad en las

prácticas racionales que vean establecidas y en otras que se recomiendan en este Manual; para penetrarse del objeto á que tienden estas prácticas, y para que puedan adoptarlas y aun suplirlas inventando otras por sí mismos que conduzcan igualmente al fin principal de formar las costumbres de los niños é instruirles, como se suele decir, jugando". (937)

Però també ens indica que no és suficient saber llegir, escriure , i comptar, sinó que és convenient que el mestre sàpiga alguna cosa més, com per exemple geometria, gramàtica castellana, geografia i historia, algunes nocions de música, "por lo menos es indispensable que tengan oido músico y mediana voz", (938) ja que considera que cantar és un exercici repetit a les escoles de pàrvuls.

Una altra de les preocupacions de Pablo Montesino és la formació, com ja hem indicat, dels mestres, en aquest cas de pàrvuls. Insisteix en considerar el tema de la pràctica, amb l'assistència a una escola de pàrvuls, que cumplicés les condicions imprescindibles per dur a terme una bona labor, com és el de disposar de tot el material necessari i dirigida per un mestre intel·ligent durant un espai de dos o tres mesos.

Pablo Montesino ~~estava~~ convençut que:

"Nada puede suplir á esta asistencia y á este estudio práctico. Por más que sea grande la capacidad intelectual del individuo y por más que haya leído ú oido acerca de la enseñanza relativa a estas escuelas, es seguro que no se formará idea exacta de algunas prácticas adoptadas en ellas, y de la facilidad con que pueden llevarse á efecto disposiciones que á primera vista parecen impracticables tratándose de niños de tan corta edad". (939)

Un altre tema que considera important són els deures generals del mestre, entre els que podem destacar l'assistència i la cura dels infants, sempre amb un to moralista. També assenyala el caràcter imparcial que ha de tenir la intervenció del mestre, amb un afecte paternal, combinat amb la fermesa necessària per conservar l'estimació, la gratitud, la confiança, el respecte i l'obediència dels pàrvuls. (940)

Es defineix en favor d'unes relacions cordials amb els pares de les criatures, ja que el mestre ha d'esser al servei de la comunitat de pares, i ha de defensar els seus interessos.

Creu que s'han d'arbitrar formules d'inspecció i de control, ara que sembla una mica que els instruments els vol posar al servei dels interessos privats de les entitats promotores. (941)

Segueix aquestes qüestions amb la proposta d'organització dels centres, i en aquest apartat també es preocupa pels deures i ocupacions dels mestres. Dóna orientacions de com s'ha de distribuir el temps, i fa incidència en que els infants tenen necessitat d'aire lliure, i pretén que es potenciï l'activisme escolar. (942)

Aquests són alguns dels punts fonamentals que he trobat en el Manual para los maestros de párvulos, a més de les consideracions que a continuació ens fa Pablo Montesino sobre l'educació física, moral i intel·lectual, aplicades a les escoles de pàrvuls, plantejament d'educació integral que també hem assenyalat anteriorment. (943)

Els aspectes moralitzadors hi ha autors, com per exemple Bernat Sureda que els lliguen amb els aspectes socials i de caire pedagògic. (944) Per a Montesino hi juga un paper important la mare, el que no deixa d'esser per un interès productiu més que pedagògic. Per exemple:

"La madre que deja el niño o niños en una de estas escuelas, puede ocuparse con tranquilidad todo el dia en los quehaceres domésticos, y adquirir con su trabajo ó industria licita los medios de alimentar la familia que depende de ella" (945)

Quan Montesino pensa en aquestes qüestions ens fa recordar la necessitat que es tenia de concienciar els responsables polítics i la població que totes les persones que són dins l'engranatge productiu són importants, però també és veritat que la seva visió moral-social resultava pedagògica, malgrat els seus interessos polítics i economicistes, com l'exemple anterior.

Crec que la seva visió positiva sobre l'educació de les classes populars, resulten paternalistes, probablement perquè cregués que els pobres havien de gaudir d'una atenció especial i correctiva, en el sentit de descompensar les diferències ~~degudes~~ a les relacions ambientals que vivien aquestes famílies.

Vegeu sinó què vol dir, referint-se en aquestes capes de la població, quan afirma: "Expuestos a adquirir por necesidad hábitos de ociosidad y aversion progresiva al trabajo", i altres dificultats, per acabar afirma: "con lo que

se completa el cuadro lastimoso de las familias y se prepara un ser inútil o nocivo a la sociedad". (946)

L'explicació que ens dona Bernat Sureda en aquest interpretacions socio-educatives de Pablo Montesino és:

"Por el contrario en las escuelas de párvulos, los niños de las clases menesterosas y pobres estarán protegidos de las amenazas físicas y de las inclemencias de la calle, podrán robustecer su salud en condiciones sanitarias adecuadas, desarrollarla y mantenerla mediante ejercicio, formar la razón mediante el juego y otras actividades agradables e instructivas y recibir el cariño y las impresiones afectivas necesarias para despertar la virtud". (947)

És evident que Pablo Montesino volia incidir a les classes socials treballadores, des del punt de vista moral, perquè poguessin ésser útils a la societat, i adients als nous models de conducta ciutadana que els canvis socials prevists anaven exigint. Per tant també es volia incidir sobre els progenitors perquè col·laborassin amb eficàcia a les exigències del nou model d'acció social.

La creació d'escoles de pàrvuls havia de significar un avanç progressiu en el sistema educatiu, dins els esquemes possibilistes dels reformistes liberals, hi així ho veia Pablo Montesino, que preveia la col·laboració de les entitats públiques en el desenvolupament de les seves idees, segons les possibilitats que el sistema educatiu oferia a les respectives Comissions d'Instrucció primària, Diputacions y Ajuntaments. Entitats que aconseguirien aixecar el nivell de la Instrucció primària si s'aconseguia generalitzar fins al punt màxim les escoles de pàrvuls.

La institucionalització de la formació dels mestres d'instrucció primària resultava imprescindible per la dinàmica reformista que l'època anava assumint, al manco en els papers legals i a la legislació, i la pressió social que exercien les minories cultes o concienciades de la problemàtica socio-educativa que exigia el moment. Malgrat a la realitat molts d'aquests plantejaments i idees quedassin a mitjan camí i la màquina estatal no pogués respondre a les aspiracions reformistes en la seva totalitat.

Entre aquestes minories cultivades hi hem de situar Pablo Montesino, que va considerar oportú jugar un paper important a la impulsió de la primera escola normal, l'Escola Normal de Madrid, a partir de 1838, ja que es torna remoure el tema de la creació de les escoles normals per formar els mestres com a culminació d'un llarg procés iniciat per imperatiu legal de 1834, a on s'inicia formalment el procés de creació de les Escoles Normals o Seminaris de mestres d'Instrucció primària, quan el 31 d'agost es crea a Madrid la Comissió per a la fundació d'una Escola Normal, gràcies a la influència i inspiració de Pablo Montesino. Era una concreció d'algunes de les aspiracions liberals reformadores.

Per resumir la importància d'aquest fet, però a nivell estatal, podem esmentar el que va assenyalar el Boletín Oficial Balear del 27 d'abril de 1837, en el que es resalta la preocupació per la implantació de les noves idees sobre la institucio-

nalització de la formació dels mestres:

"... en que hubiesen de formarse maestros idóneos que instruidos por los mejores métodos, y particularmente en el Lancasteriano, fuesen luego a plantearlos en provincias" (948)

Paraules eloqüents i definidores de la intencionalitat oficial que generaren una dinàmica favorable a la paulatina generalització d'aquestes idees, i així concretaren la creació d'Escoles Normals a les províncies, ~~instaurades pels~~ reformistes liberals.

Aquestes idees d'institucionalització de la formació dels mestres queden confirmades també en les següents paraules:

"Para llevar a efecto aquel establecimiento se expidió la circular de 16 de febrero de 1835, mandando que los gobernadores civiles eligiesen dos individuos de los más acreditados por su aplicación, aptitud y buena conducta para que concurriesen a dicha escuela, pagando su pensión por fondos propios de sus respectivas provincias ..." (949)

Com ja sabem, quan el Govern central va manar a les províncies que designassin alumnes per assistir a l'Escola Normal Central, algunes d'elles no hi participaren, com és el cas de la Diputació de Balears que va nomenar a Nicolau Pons i Francesc Riutort, però no es va dur a efecte.

En passar el temps el govern no els reclamava per ocupar places, i es varen posar al càrrec de dues escoles lancasterianes que l'Ajuntament de Palma havia creat a 1835, escoles que serviren també perquè els mestres dels pobles poguessin acudir-hi a aprendre el nou mètode i aplicar-lo després als seus respectius pobles.

La incidència en l'implantació de les Escoles Normals es situa entre 1840 i 1843, que coincideix amb l'arribada al poder dels liberals "radicals" al govern central.

Deim tot això pel paper que hi va jugar Pablo Montesino, sinó vegeu com Esteban Medina defineix aquest moment:

"La colaboración de Quintana y Montesinos acelera la creación legal de las primeras normales en 1838, que desde su principio se dividen en dos clases: elementales y superiores, con la consiguiente separación de los maestros en dos clases y categorías profesionales. Se levanta en Madrid la primera Normal, con carácter de central, inaugurada en 1839, y a partir de entonces se extienden por todas las provincias a expensas de las diputaciones, quedando reglamentadas a partir de 1843". (950)

Ja hem dit que aquesta és una de les dates claus de tot aquest procés legal, i de influència de Pablo Montesino, té un moment desiciu, a on es tractava de potenciar la proliferació de les Escoles Normals que els liberals assumien com un element positiu per a la reforma de l'ensenyança popular, i consideraven que els mestres:

"... que se formarán en las Escuelas Normales, para poder acceder a una escuela pública deberán tener cumplidos veinte años de edad, poseer el título correspondiente y obtener el certificado de buena conducta de carácter municipal. Se establece la obligación de los ayuntamientos de proporcionar a los maestros públicos casa o abitacion, aportar el edificio para la escuela y costear los sueldos de los mismos ..." (951)

Pareix que era una manera d'implicar als poders locals, en descàrrec de l'Administració central, però també ha de tenir controlades les administracions locals, ja que aquestes eren un element d'ajuda a la construcció de l'Estat centralista.

Però Pablo Montesino també es va preocupar per la renovació metodològica, no tan sols a conseqüència dels seus plantejaments d'educació integral, sinó a rel de la seva preocupació per la docència i la seva pràctica educativa duita a terme a l'Escola Normal Central de Madrid.

Els seus plantejaments d'educació integral: educació física, intel·lectual i moral, feien que Pablo Montesino s'interessàs per la vessant educativa com a planejador educatiu, però també, per la seva condició de metge, considerava l'educació física des del punt de vista de la salut. Compaginava el que es pot considerar com a element desenvolupador de la personalitat, ja que la intel·ligència i la moral queden influenciades per a una bona condició física i, per tant, amb una bona salut.

Recordem, per altra banda, que en aquell temps hi havia promotors de l'educació física com a Francisco Amorós, malgrat que el seu tipus d'educació física potenciada fos quasi estrictament militar. (952)

L'educació física esgrimida per Pablo Montesinos, per tant, pretén no tan sols mantenir una condició física amb els corresponents exercicis físics i, per extensió, matenir la salut, sinó que pretén el desenvolupament del cos com a element que ha de sostenir els altres dos elements personals, l'intel·lectual i el moral.

Aquesta concepció de l'educació física és herència del pensament naturalista de Rousseau i de Pestalozzi, a

més de la de Locke en el que fa referència als exercicis físics, com ens afirma Bernat Sureda, que considera que la labor de l'Institut Pestalozzià de Madrid, va deixar una certa herència, així com:

"Como tampoco la de un elevado número de militares liberales en los ensayos de renovación educativa en durante el periodo inmediatamente anterior, que como Amorós, comprendían y valoraban la importancia de la educación física. Recuérdese que el propio Montesino había servido desde 1807 hasta 1814 como médico castrense en el ejército de Extremadura. Sin embargo, para Montesino, como ya había señalado Amorós, la formación física no es algo que deba proporcionarse solamente a aquellos que como los militares necesitarán profesionalmente de una agilidad y fuerza especiales, sino como elemento fundamental y básico para el desarrollo humano. Para nuestro pedagogo el reposo y el movimiento son estados naturales de cualquier animal y por consiguiente del hombre. Para conservación de la vida debe guardarse entre ambos la conveniente proporción. El movimiento surge en el niño de forma espontánea y natural y va perfeccionándose a medida que van formándose sus órganos, a la vez que el ejercicio contribuye a este desarrollo". (953)

És, la concepció de Pablo Montesino, una visió naturalista i desenrotllista de la personalitat de l'infant, on l'exercici és fonamental. Una de les característiques del seu plantejament és desenvolupar evolutivament les facultats humanes d'acord amb la potencialitat de cada individu.

Si es vol aprofundir a les característiques de l'educació física proposada per Pablo Montesino no ha de fer sinó examinar les pàgines del Manual para los Maestros de Párvulos, en el que ens fa una àmplia referència a la temàtica. (954)

En el que fa referència a l'educació intel·lectual, cal indicar que els seus plantejaments són perfectament coherents amb el conjunt que ens presenta l'Educació física i l'Educació moral.

Probablement de Pablo Montesino es pugui afirmar que fou el principal impulsor de la idea i de la pràxis del nou model de mestre, que era convenient implantar per aconseguir un sistema escolar adequat a les exigències del nou temps. Bernat Sureda considera, per exemple, que:

"Las ideas pedagógicas de Montesino y su labor son el punto de partida de una nueva concepción de la figura del maestro Ya se ha dicho hasta que punto los ensayos de renovación metodológica que se suceden a principios del XIX hacen tomar conciencia de la necesidad de que cualquier intento de cambio en el plano de la enseñanza se asiente sobre una mejor preparación de los maestros". (955)

Però també, a conseqüència d'aquestes afirmacions i de les aportacions d'altres elements, la importància de Pablo Montesino no és tant als seus plantejaments teòrics, sinó a l'impuls que va saber donar a les seves idees en el camp de l'escolarització institucional. La seva concepció pedagògica estava alimentada, a més de per la voluntat, per la convicció que el canvi social, més o manco radical, que havia de viure la societat s'havia d'alimentar del sistema educatiu, amb l'impuls d'una moralitat social, a on l'individu fos capàs d'integrar-se.

Aquesta dimensió humano-social, segons Pablo Montesino no era possible sense la col.laboració del sistema escolar, entès com un sistema superador del estrictament instructiu i moralitzador, això implicava aconseguir un personal preparat per dur a terme aquesta tasca, en aquest cas la figura del mestre s'havia de potenciar, s'havia d'aconseguir un mestre més professionalitzat, amb més prestigi social, i membre

d'una comunitat.

Un bon mestre era absolutament necessari per aconseguir bones escoles, dins el marc d'una necessitat de reforma de l'escola pública ens indica:

"Por desgracia estamos dispensados de potenciar esta necesidad, pues esta reforma se ha de hacer en las escuelas comunes , por ahora al menos. Llegará el dia en que comience y se arraigue en otra especie de escuelas ; mas entre tanto no hay para el pueblo en general otro medio de educacion. Tambien es sabido que las escuelas son, generalmente hablando, lo que son los maestros; ó que estos son los que hacen buenas ó malas las escuelas. Por consiguiente, para obtener las mejoras á que se aspira habrá de comenzarse preparando ó formando maestros capaces de mejorar las escuelas". (956)

Al mateix temps es preocupava per sistematitzar els mètodes que creia oportuns per a dur a terme una pràctica educativa, amb un curricula i metodologies especials adients al seu projecte educatiu. Per tant això suposava el formar uns mestres capasos d'impulsar un ensenyament segons les eines que se li oferien.

Aquests mètodes, en línies generals, es troben explicats a el B.O.I.P. en articles com el titulat "Metodo de enseñanza" i la seva continuació en diversos nombres del mateix B.O.I.P. (957) en els que vol aclarir, per exemple:

"Convencidos de que para muchos maestros las palabras método y sistema de enseñanza no significan cosa alguna determinada; ó que á lo mas significan lo que han visto hacer y hacen ellos mismos en sus escuelas, sin darse á si mismos razon de sus procedimientos, y sin advertir los defectos ó los inconvenientes de las prácticas adoptadas, hemos resuelto dedicar algunos articulos á esta importante materia, publicándolos por órden correspondiente en los números

sucesivos del Boletín, y en cuanto las circunstancias lo permitan.

En el reglamento provisional de las escuelas públicas de instrucción primaria se dice ya cuántos y cuantos son los métodos generales y sus nombres, y los que se entienden por métodos especiales. También se dice en qué consiste la diferencia que hay entre los métodos ó sistemas generales denominados individual, simultáneo y mútuo; mas no explicó, porque no era propio ni posible hacerlo en aquel lugar, el mecanismo, digamos así, de cada uno de ellos". (958)

Vol exposar amb una certa profunditat els mètodes esmentats i:

"Comenzaremos por el método que se dice individual; el más sencillo y fácil de explicar por una parte, y por otra el que menos debe ocuparnos, no siendo como no es aplicable á las escuelas comunes, y empleándose ya únicamente en algunas escuelas de aldea. Consiste sustancialmente este método en ir tomando la lección y enseñando á leer, escribir, contar y doctrina cristiana á cada uno de por sí y con separación, por mas que los niños todos de la escuela permanezcan reunidos en el mismo local". (959)

En vistes al futur cal tenir present que Montesino no veia futur en aquest mètode, malgrat en Bernat Sureda ens indiqui que era el que aquest autor considerava el més perfecte des del punt de vista pedagògic. Una de les raons era que el considerava facilitador de la individualització i sense la necessitat d'homogenitzar l'ensenyança per grups.

Aquesta individualització, que possibilita una més gran atenció de l'alumne, es evident, per a Pablo Montesino, que:

"Cada uno marcha al paso que puede, sin precipitarse ni detenerse mas de lo preciso. El maestro concentra su atención y su habilidad en el niño de que se ocupa exclusivamente por mas ó menos tiempo, dis-

curre medios acomodados al carácter y capacidad del discípulo para facilitar su comprensión, rectificar sus juicios, etc; está siempre seguro de los verdaderos adelantamientos de cada uno, y obra á consecuencia con mayor acierto. Bajo este aspecto es tan superior el método individual á los demás métodos ó sistemas generales de enseñanza conocidos en la instrucción primaria, que como veremos despues, el arreglo y distribución de secciones en ellos tiene por objeto principal el acercarse todo lo posible el método referido". (960)

Però les circumstàcies d'aquell temps aconsellaven una variació i una nova estratègia per poder aconseguir una divulgació de l'ensenyament popular a un nombre més gran de les capes de la població. Amb aquest sentit el mètode individual era insuficient perquè els alumnes augmentarien i un sol mestre tendria dificultats per cobrir les necessitats de la demanda educativa amb un mínim de garanties.

Seria el mètode mutu i el simultani que cridarien l'atenció de Pablo Montesino per assolir els seus objectius docents. I la combinació de tots dos voldria ésser el que s'anomenaria mètode mixte, per aconseguir que els infants es trobassin ocupats sempre seguit, i no crear vagos. Però tampoc veu aquest sistema com a la panacea de les solucions als problemes educatius del seu temps.

Un dels altres enfocaments que veu que s'han de dur a terme a l'ensenyament són els mètodes especials, per a transmetre els coneixements que exigia el currícula de matèries com la Geografia i les Ciències naturals, plenament identificades amb la mentalitat burgesa que estava triomfant a la Europa més desenvolupada, i a on la racionalitat feia

que els nins aprenguessin des del més proxim al més llunyà i es possibilitès un més gros activisme pedagògic, al manco des del punt de vista teòric.

Pablo Montesino tenia idees sobre l'ensenyament fonamentals, per exemple de l'ensenyança de la Geografia ens assenyala:

"Esta enseñanza comienza generalmente en las escuelas con una serie de preguntas y respuestas ó definiciones que se deben aprender de memoria, y se repiten con frecuencia al principio, que se abandonan después, y por último se olvidan por la simple razón de que no se han entendido. En nuestra opinion, ni en las escuelas de párvulos ni en ningunas otras se puede ni se debe comenzar de este modo". (961)

Tot per afirmar que la inducció és mes favorable que l'anàlisi, i per tant aquest principi s'ha de considerar com a imoportant a la seva definició i diu:

"... el mejor modo de comenzar a enseñarles geografía será el llamar su atención al punto de la tierra que ocupan, es decir, a la sala misma de la escuela, en que estan; darles á conocer la posición relativa de los objetos que están dentro de la pieza, pasando después a la de aquellos objetos que están fuera y á la de aquellos objetos que están fuera y á las demas piezas de la casa; á la posición de las casas inmediatas, calles, plazas, edificios notables, etc.". (962)

Aquestes reflexions feien referència a les escoles de pàrvuls, com un pas previ perquè els infants tinguin d'accedir progressivament als coneixements de la geografia científica ja a l'ensenyament primari. Sinò vegeu les paraules següents:

"A proporción que se van estendiendo las ideas de los discípulos, puede irse reduciendo la escala del mapa y comprender en él los pueblos inmediatos

, montaña y rios, etc. que conozcan los niños, ó que hayan oido hablar, y comprender despues otros mas distantes, y asi progresivamente procurando siempre que sus ideas relativas á espacio y lugar sean exactas. Si el maestro ameniza estos ejercicios con esplicaciones familiares sobre las grandes dimensiones políticas y físicas de la nacion, del continente de que esta forma parte, de los demas continentes y del globo en general, logrará que los discípulos perciban la utilidad de este estudio y que preparados por este medio natural y agradable tomen un interés que de otra manera no sentirian en cultivar este vasto ramo de conocimientos". (963)

Era una proposta que volia superar la idea de que a les escoles de primària s'havia d'ensenyar una Geografia completament memorística i repetitiva.

Pretenia fer una defensa d'ensenyaments que sorgis de motivacions pràctiques i amb uns coneixements pràctics que li servisin posteriorment per a la vida.

També s'ha de dir que Montesino era conscient de la importància de l'ensenyança de la geografia a les escoles elementals, però també veia que aquesta materia era considerada en els termes que ell mateix indicava:

"La enseñanza de geografía en las escuelas comunes es una de aquellas que se dicen de ampliacion; esto es, que no estan comprendidas en el programa mínimo, ó sea en la lista de materias que han de enseñar indispensablemente un maestro; pero que conviene enseñar y deben enseñarse siempre que el maestro sea capaz por sus conocimientos, y número de niños, el orden de trabajos literarios establecido en la escuela y los auxilios con que cuente para la conveniente direccion de esta se lo permitan". (964)

Era evident que la utilitat de l'ensenyança de la geografia, en el pensament didàctic, s'hi contemplava perfectament. I es preocupa de presentar la seva concepció científic-

fica d'aquesta materia, per deixar clar que també aquest aspecte ha d'esser considerat:

"La geografía como ciencia que comprende la descripción de la tierra con todas sus peculiaridades físicas, y la consideración de todas sus grandes divisiones políticas y estadísticas, ofrece un estudio inmenso, complicado con el de otras ciencias, prolongado y difícil á las veces, aunque agradable generalmente". (965)

Per també afirmar que:

"No es un estudio de esta clase el que ha de tener lugar en las escuelas comunes: podrá ser una preparación para este; preparación que necesitan, ó deben tener al menos, los individuos que en edad mas apropiado quieran dedicarse á este ramo de conocimientos con toda la extensión de que sean capaces. Mas no es para mayor número de niños concurrentes á las escuelas una simple preparación para el estudio ulterior, metódico ó sea científico de la geografía; sino que la adquisición de conocimientos útiles, desde luego, á todos sin excepción, y en todas las situaciones de la vida; conocimientos que pueden adquirir en mayor ó menor cantidad y con mas ó menos extensión y profundidad, á proporción de la edad de cada uno, de su capacidad y de la duración de su asistencia á la escuela; y sobre todo, á proporción de la poca ó mucha habilidad del que los enseña". (966)

Com es veu l'ensenyança de la geografia havia d'esser molt elemental, però convenient per a tots els individus. A continuació ens manca indicar quin és el método d'instrucció de la geografia, és així que indica:

"Respecto del método de instrucción, creemos en primer lugar que no todos los maestros han adoptado uniformemente el mismo; que se ha variado mas ó menos por algunos aunque pocos, conforme á su juicio i discreción, aun sirviéndose de los mismos libros de texto. Puede sin embargo asegurarse como cierto, que en este como en cualesquiera otros ramos de enseñanza de rutina en las escuelas, lo que de ordinario acontece es que los niños se ven obligados á aprender de memoria, una página tras otra, las

palabras todas que contiene el libro comun de texto para el estudio de la geografía; ó lo que es lo mismo, estan condenados á cargar su memoria, una página tras otra, las palabras todas que contiene el libro común de texto para estudiar la geografía; ó lo que es lo mismo, estan condenados á cargar su memoria con hechos, ó mas bien de fórmulas de palabras que denotan hechos incomprensibles para ellos". (1967)

Com es veu, es considerava la practica docent i instructiva de la geografia com fora de lloc, i considerava que s'havien de donar passes per superar la rutina en que s'envoltava en aquest tipus d'ensenyança.

L'esperit de recerca i la curiositat s'havien de despertar, facilitant-se coneixements pràctics i útils, i s'ha de partir de la inducció, al manco per assolir les primeres nocions geogràfiques.

La instrucció de la geografia s'ha de considerar mitjançant un augment progressiu dels coneixements, i una de les formes més positives d'aconseguir-ho és la utilització dels mapes, malgrat Montesino convengués que fins al moment a moltes escoles no disposaven d'ells, o s'utilitzen de manera poc adequada.

Precisament per aquesta rao Pablo Montesino considerava que:

"Los mapas no son precisamente esto, vienen á ser relativamente á los grandes espacios de tierra, ó grandes distritos, lo que son las perspectivas y paisajes á los pequeños espacios: representan cosas reales y positivas, y son en este sentido los verdaderos libros, estos son los que deben ser considerados como auxiliares de los mapas, ó los que los explican. El aprender de memoria un libro de geografía, sin tener un conocimiento exacto del mapa ó mapas, equivale al estudio de memoria de un catalogo de pinturas de alguna galería ó museo, sin haberlas visto jamas. Estudiar los mapas

es una regla importante en la enseñanza de geografía; y con arreglo á su observancia suelen ser los progresos de los que se dedican al estudio de esta ciencia". (968)

Cal afegir que Pablo Montesino, en relació als seus plantejaments de l'ensenyament de la geografia te bastant influència d'autors estrangers, com per exemple de Cristian Lippe deixeble de Fellenberg i amic de Pestalozzi, com ens indica Bernat Sureda quan ens comenta que Pablo Montesino presenta en paraules de Lippe el mètode per a l'ensenyament de la geografia; a 'Pedagogía. De los mas celebres pedagogos y de sus metodos", quan diu:

"Antes de comenzar el **Curso de Geografía** damos á nuestros discípulos los conocimientos indispensables y preliminares. Los primeros trabajos geográficos se limitan á las inmediaciones de nuestra morada. En este método hallamos dos ventajas: la primera es la de excitar en nuestros discípulos el espíritu de observacion que sabe fijarse con interés en todos los objetos que tienen alguna relacion con las materias que les son familiares; y la segunda, la de poder presentar á su vista en toda su realidad los diferentes objetos que vamos á explicarles. Para determinar la posicion de los diferentes lugares que nos rodean, tenemos que recurrir á algunos **puntos fijos del cielo**. Se examinan despues y caracterizan la llanura, el valle, la montaña, la fuente, el arroyo, el rio, etc". (969)

Amb un procés de relacionar els diferents elements entre si, per arribar a estudiar la naturalesa de tot un pais.

En aquest mateix article Pablo Montesino planteja en boca d'aquest mateix autor, encara que breument, quines son les seves idees sobre l'ensenyança de la Història, però es considera que per l'aprenentatge d'aquesta és necessari

un grau d'abstracció i un esforç intel·lectual massa elevats tant pels pàrvuls com pels alumnes de primària. De totes maneres, Pablo Montesino, després de oferir les idees sobre l'educació que tenia C. Lippe, vol citar el seu pensament sobre la història:

"La historia no es otra cosa que la vida del género humano; el espíritu entra aquí en los dominios inmensos, donde los acontecimientos que recorre se ligan á todas sus facultades, á sus sentimientos mas íntimos. Si el niño no ve la historia mas que un cuento agradable, el jóven halla en la historia un recurso inagotable de entusiasmo, siempre nuevo por la verdad y por la justicia, y que levanta en servicio suyo una de las pautas del velo que cubren el porvenir.

Para hacer nacer entre los discípulos un **interés tan vivo hacia los acontecimientos que pasan entre la gran familia del género humano**, como el que ellos sienten por los acontecimientos de la propia familia, es preciso poner la historia á su alcance. Y aunque este interés no se muestre en el momento sino bajo la forma de la novedad, bien pronto toma un caracter más noble desde que el discípulo comienza á percibir la lucha de la debilidad contra un destino cruel ó contra la injusticia y la opresion de los hombres. Los discípulos acaban por ser verdaderos actores en esta lucha á medida que se empeña mas, que se sostiene con una voluntad mas firme y con una paciencia y perseverancia que no pueden menos de inflamarse á vista de los sacrificios que se les exigen; el interés excitado hasta este punto puede tambien aumentarse por el feliz resultado, sin que baste á debilitarlo el temor de que sea desgraciado". (97Q)

Amb aquest enfocament de la història podem deduir que el mateix Pablo Montesino tenia una visió de la història altament moralitzadora, i amb plantejaments socials, com els que fan referència a les injustícies i opresions socials que s'han viscut a través de l'evolució històrica.

L'Ensenyament de la Història es situava en el reglament de les escoles públiques de 1838, juntament a la geografia quan es referia a les: "Nociones de geografia é historia de España", (971) però no hi fa cap altra referència Pablo Montesino quan esmenta aquesta llei a l'article dedicat a l'ensenyança de la geografia. (972)

Un altra ensenyament del que parla Pablo Montesino és el de les ciències naturals, motivant-se als infants a l'estudi progressivament de la naturalesa. És a "Estudio á que propende naturalmente el hombre desde que comienza á ejercitar sus sentidos; necesidad de continuarlo metódicamente en la juventud; medio de hacer este estudio con provecho en los establecimientos públicos de segunda enseñanza", (973) a on es planteja l'estudi de la naturalesa.

És l'estudi de l'home des del seu naixement i considera que:

"Por cuanto el estudio de que vamos á tratar es esencial al hombre y es el estudio de la naturaleza, ó tiene este doble significado, podemos decir que es completamente natural. Por esta razon es el primero que hace el hombre, y que no puede menos de hacer, ó dejaria de ser hombre. Este estudio en toda su extension comprende todos los estudios que podemos hacer por nosotros mismos sin especial auxilio de la revelacion divina; todos los estudios humanos que no son en rigor mas que ampliaciones y aplicaciones del estudio de la naturaleza". (974)

Des del seu propi principi l'home comença a exercitar els seus sentits, però molt imperfectament. És així que cal educarlo i que paulatinament vagi adquirint hàbits per

coneixer la naturalesa del seu propi cos, especialment els seus sentits.

Es així que es preocupa per fer donar entendre que per arribar a que aquest aprenentatge sigui efectiu cal:

"Los ejercita sin embargo muy imperfectamente..... Se nota sin embargo que un alimento de mal gusto ó estimulante se le resiste, le produce desagradable impresion, le repugna; la impresion del frio, del calor, de la pereza de un cuerpo etc. le ofende y le obliga á expresarse por el solo medio que le es posible, por el llanto y los movimientos extraordinarios. se perciben, pues los primeros indicios del gusto y del tacto. No pasan muchos dias sin que dé señales inequívocas de que hace uso de la vista; percibe la luz y repara en ella. Bien pronto las dará tambien de que oye, y desde entonces estamos seguros de que pone ya en ejercicio los principales sentidos". (975)

Pablo Montesino considera que es un vertader estudi de l'home a on utilitza la seva intel·ligència en els primers anys de la seva vida. També l'infant estudia els fenomens naturals progressivament, al manco els considerats més comuns. (976)

Aquestes possibilitats de recerca de l'infant son explicades per Pablo Montesino de la següent manera:

"A los cuatro ó cinco años clasifica, aunque con poca regularidad, algunos cuerpos por las cualidades que le son peculiares; distingue los animales de los vegetales, y estos de los minerales. No podrá llevar muy allá esta distincion, está muy lejos de conocer sus límites; pero en general conoce y ha hecho ya esta grande clasificacion en cuanto basta para ir agregando los nuevos cuerpos que se le presentan á una de las tres clases llamadas generalmente **reinos de la naturaleza**, sin equivocarse. Aun mas, de entre los cuerpos correspondientes á la misma clase, va formando grupos fundados en las propiedades mas notables de aquellos". (977)